

## **ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ)**

*У статті обґрунтовано актуальність питань освіти дорослих для сучасного українського суспільства, проаналізовано нормативно-правове забезпечення освіти дорослих в Україні. З'ясовано, що освіта дорослих в Україні має формальну та неформальну форму, проаналізовано відмінності між цими формами. Установлено, що закладами формальної освіти в Харківському регіоні є: вищі навчальні заклади; професійно-технічні навчальні заклади; заклади підвищення кваліфікації, перекваліфікації та перепідготовки. До закладів неформальної освіти належать різноманітні центри, курси, приватні школи, студії тощо. Узагальнено мету та завдання діяльності як формальних, так і неформальних закладів освіти дорослих, окреслено напрями їхньої діяльності.*

**Ключові слова:** *освіта дорослих, заклади освіти дорослих, безперервне навчання, формальна освіта дорослих, неформальна освіта дорослих.*

**Боярская-Хоменко А.В. Особенности деятельности учреждений образования для взрослых в Украине (на примере Харьковского региона).** *В статье обоснована актуальность вопросов образования взрослых для современного украинского общества, проанализировано нормативно-правовое обеспечение образования взрослых в Украине. Определено, что образование взрослых в Украине имеет формальную и неформальную форму, проанализированы различия между этими формами. Установлено, что к заведениям формального образования в Харьковском регионе относятся: высшие учебные заведения; профессионально-технические учебные заведения; учреждения повышения квалификации, переквалификации и переподготовки. К учреждениям неформального образования – различные центры, курсы, частные школы, студии и т. д. Обобщены цели и задачи деятельности как формальных, так и неформальных учебных заведений взрослых, определены направления их деятельности.*

**Ключевые слова:** *образование взрослых, учебные заведения взрослых, непрерывное обучение, формальное образование взрослых, неформальное образование взрослых.*

**Boiarska-Khomenko A.V. Features of activity of establishments of education of adults are in Ukraine (example of the Kharkov region).** *In the article immediacy of the problem of adult education for the modern Ukrainian society has been*

*substantiated, the regulatory support of adult education in Ukraine: The Hamburg declaration (1997), the Constitution of Ukraine (1996), the Law of Ukraine “On education” (2017), The Sustainable Development Goals Report (2017), the Concept of adult education in Ukraine (2011), the draft provision on postgraduate education (2015) has been analyzed. It has been determined, that adult education in Ukraine can be formal and informal, the differences between these forms have been analyzed. Institutions of formal education in the Kharkiv region are: higher educational institutions; vocational educational institutions; institutions of postgraduate studies, retraining. Institutions of informal education include: various centers, courses, private schools, studios and others like that. The directions of the educational activity of institutions of formal and informal education, the aim and task of their activity, forms and methods of teaching have been generalized. Basic characteristics of formal and informal educational institutions have been outlined.*

**Keywords:** *adult education, adult education institutions, continuous education, formal adult education, adult non-formal education.*

**Постановка проблеми в загальному вигляді.** Соціально-економічні зміни, характерні для кінця ХХ – початку ХХІ століття, підтверджують посилення ролі освіти дорослих у розвитку сучасного суспільства. Це активізує пошук нових підходів до навчання дорослої людини, оскільки педагогічні форми, методи та технології навчання базуються на вікових особливостях здобувачів освіти та мають певні принципи застосування при навчанні дорослої людини.

Ключовою проблемою розвитку українського суспільства сьогодні є питання освіти впродовж життя. Про важливість освіти в сучасному житті переконливо свідчить те, що у вересні 2000 року керівники держав та урядів 189 країн (у тому числі й України) ухвалили Декларацію тисячоліття ООН, у якій серед восьми визначених цілей другою було названо забезпечення освітою.

Освіта дорослих визначає успішний економічний, соціальний, політичний та екологічний розвиток суспільства, сприяє досягненню цілей ООН у рамках Програми 2030. Організація та розвиток безперервної освіти забезпечує досягнення цілей Лісабонської концепції для сталого, систематичного та інклюзивного зростання.

Країни Європи не одне десятиліття успішно будують систему освіти дорослого населення, як складової безперервної освіти. Реформи стосуються нормативно-законодавчої бази європейських країн, системи середньої, спеціальної та вищої освіти, переосмислення ролі та значення викладача, адаптації форм і методів навчання.

У світлі останніх реформ в освітній галузі України та прийняття Закону «Про освіту» (2017), уряд країни ініціював розроблення проекту Закону України «Про освіту дорослих».

Поступово сфера освіти дорослих отримує законодавчу підтримку в Україні. Так, у Законі України «Про освіту» зазначено, що освіта дорослих є складовою освіти впродовж життя. Освіта дорослих спрямована на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування України створюють умови для формальної, неформальної та інформальної освіти дорослих [5].

**Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми.** Загальним питанням освіти дорослих займалися вчені з різних країн, зокрема свої праці означеному питанню присвятили Т. Андрющенко, С. Архипова, С. Болтівець, С. Гончаренко, Т. Десятов, І. Зязюн, Л. Лук'янова, Н. Муқан, Н. Ничкало, І. Носаченко, О. Отич, Л. Пуховська, О. Сергєєва, С. Сисоєва, Л. Сігаєва, А. Старєва, О. Титаренко. Серед зарубіжних науковців проблему навчання дорослих досліджували С. Вершловський, С. Змейов, Є. Огарьов, В. Онушкін, В. Подобєд, а також П. де Броукер (P. de Broucker), П. Джарвіс (P. Jarvis), Дж. Кідд (J. Kidd), К. Кросс (K. Cross), Дж. Майлс (J. Myles), К. Маєрс (K. Myers), К. Рубенсон (K. Rubenson), Дж. Хекман (J. Heckman) та інші.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Поряд з цим, у науковій літературі відсутній цілісний аналіз особливостей діяльності

сучасних закладів формальної та неформальної освіти дорослих у Харківському регіоні.

**Метою статті** є аналіз особливостей діяльності закладів освіти дорослих в Харківському регіоні на сучасному етапі, узагальнення мети та завдань їхньої діяльності.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Згідно Закону України «Про освіту» кожен має право на якісну та доступну освіту. Право на освіту включає право здобувати освіту впродовж усього життя та право на доступність освіти. В Україні створюються рівні умови доступу до освіти, ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак [5].

В Україні освіта дорослих є складовою освіти впродовж життя. Вона спрямована на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки. Складниками освіти дорослих є: післядипломна освіта; професійне навчання працівників; курси перепідготовки та підвищення кваліфікації; безперервний професійний розвиток; будь-які інші складники, що передбачені законодавством, запропоновані суб'єктом освітньої діяльності або самостійно визначені особою [5].

Також важливо зазначити, що в Україні кожна людина має право на вільний вибір закладу освіти, установи, організації, іншого суб'єкта освітньої діяльності, видів, форм, темпу здобуття освіти та освітньої програми в межах здобуття освіти дорослих [5].

Мережа закладів освіти в Україні забезпечує формальний та неформальний види освіти дорослих [1]. Формальна освіта дорослих завершується отриманням загальновизнаного диплома або атестата, а от

неформальна освіта – здійснюється в освітніх установах або громадських організаціях (клубах, гуртках), а також під час індивідуальних занять з репетитором, тренером й зазвичай не супроводжується отриманням документа [7].

В Україні формальну освіту дорослих забезпечують ряд навчальних закладів та освітніх установ національного, державного та місцевого рівня. У Харківській області освіту дорослих здійснюють вищі навчальні заклади (університети, академії, інститути) та професійно-технічні навчальні заклади (технікуми, коледжі) [8]. Поряд з цим, до мережі навчальних закладів освіти дорослих у Харківському регіоні входять понад 20 закладів підвищення кваліфікації, перекваліфікації та перепідготовки – навчальні та науково-методичні центри, інститути підвищення кваліфікації та післядипломної освіти, дослідні центри, приватні освітні установи. Серед них варто назвати Харківський обласний науково-методичний інститут безперервної освіти, Харківський інститут підготовки кадрів, Харківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти та менеджменту Центр розвитку малого бізнесу «Харківські технології», Інститут підвищення кваліфікації фахівців фармації, Інститут післядипломної освіти, Центр післядипломної освіти, Харківський обласний навчальний центр підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів АПК, Міжгалузевий інститут післядипломної освіти при Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» та інші.

Мета освітньої діяльності закладів формальної освіти дорослих – здійснення освітніх і наукових послуг у післядипломному освітньому просторі, спрямованих на підвищення професіоналізму і конкурентоспроможності управлінських, виконавчих, педагогічних та інших кадрів у регіоні, на формування готовності працівників до інноваційної діяльності у швидкозмінних умовах суспільства, здатності забезпечувати баланс між

економічними умовами і соціальним розвитком суспільства, оволодіння основами наукової діяльності [7; 8 ; 11].

Зазначені заклади освіти дорослих забезпечують навчання за різними напрямками:

- вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення і оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду;

- підвищення кваліфікації та перепідготовка зокрема педагогічних працівників закладів освіти, керівних кадрів, резерву, інших фахівців;

- спеціалізація – набуття особою здатностей виконувати окремі завдання та обов'язки в межах спеціальності;

- стажування – набуття особою досвіду виконання завдань та обов'язків певної спеціальності;

- науковий і методичний супровід розвитку дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної, позашкільної системи освіти Харківського регіону;

- інноваційна діяльність з розробки, апробації, експертизи нових навчальних технологій і моделей управління й сприяння їх упровадженню у діяльність навчальних закладів;

- здійснення на базі навчальних закладів фундаментальних і прикладних досліджень у галузі освіти, їх упровадження у практику;

- освітня підготовка керівних кадрів для закладів освіти: менеджерів освіти, керівників шкіл та позашкільних навчальних закладів, керівників відділів освіти;

- організація освітньо-професійної підготовки кадрів за скороченим терміном навчання (надання другої вищої освіти).

Головними завданнями закладів освіти дорослих є:

- створення умов для безперервності освіти працівників різних підприємств;
- виконання замовлення на забезпечення фахового зростання працівників і керівного складу підприємств та установ в Харківському регіоні;
- надання освітніх послуг, консультацій за замовленням навчальних закладів різних типів і форм власності, місцевих органів управління освітою, методичних установ, окремих осіб;
- проведення експертизи якості навчання й управління в закладах освіти різних рівнів;
- проведення наукових досліджень, розробка і впровадження інноваційних педагогічних технологій у практику роботи навчальних закладів;
- науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу, науково-організаційний і психолого-педагогічний супровід інноваційної діяльності в навчальних закладах Харківського регіону.

Навчальні заклади освіти дорослих є осередком здобуття та поширення нового знання в системі освіти дорослих, каталізатором розвитку галузі післядипломної освіти через підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів, інноваційних перетворень і проектів, сприяння інтеграції навчальних закладів у процеси, пов'язані з глобалізацією європейського і світового освітнього простору.

Поруч із формальними закладами освіти функціонують і заклади неформальної освіти дорослих. В Україні цей сектор представлений різноманітними центрами, курсами, приватними школами, студіями тощо. Зокрема, у Харківській області функціонує широка мережа таких закладів. Здебільшого вони надають послуги у сфері вивчення іноземних мов, оволодіння комп'ютерною грамотністю, здобуття різноманітних ІТ-спеціальностей, оволодіння професіями у сфері обслуговування, моди, здоров'я та краси, підприємництва, менеджменту, бізнесу, громадянської освіти тощо [9].

Програми неформальної освіти дорослих спрямовані на забезпечення динамічної, науково обґрунтованої ефективної підготовки та перепідготовки кадрів; призначені для фахівців різних галузей, усіх бажаючих з різними базовими рівнями підготовки або навіть за її відсутності; передбачають тісне співробітництво з провідними національними закладами освіти різних рівнів акредитації, організацію та проведення методичних і науково-практичних конференцій, семінарів тощо [12].

Метою діяльності закладів неформальної освіти дорослих є поглиблення чи удосконалення знань у певній сфері, досягнення практичного оволодіння теоретичними знаннями і формування умінь та навичок у різних видах професійної діяльності [9; 12].

Завданнями закладів неформальної освіти дорослих в Україні виступають:

- задоволення потреб особистості в інтелектуальному, культурному і духовному розвитку через отримання неперервної освіти;
- формування в осіб, які навчаються, громадянської позиції, здатності до праці й життя в умовах сучасної цивілізації, демократичного розвитку;
- збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей суспільства;
- поширення знань серед населення;
- підвищення культурного та освітнього рівня населення.

В Україні навчання дорослих у системі неформальної освіти здебільшого полягає у використанні особистісного підходу, що забезпечує розвиток кожної особистості і сприяє поглибленню знань, вдосконаленню умінь та навичок. Наслідком такого підходу до освітнього процесу є більш широка інформованість у суспільстві, розуміння позиції, цінностей і вмінь, націленість на демократичний розвиток суспільства шляхом просвітництва громадян.

В Україні неформальна освіта має певні характеристики: має підтримку, яка надається фахівцем або навчальною системою в тих чи інших галузях знань



і практичних навичок; може мати конкретні цілі навчання або бути спрямованою на загальне підвищення розумово-пізнавальної і творчої діяльності; не обмежена географічно, може бути доступною в будь-якій точці світу; не обмежена часом, але, як правило, короткострокова; зазвичай, не підкріплена документальним засвідченням набутих знань та навичок, якості засвоєння навчального матеріалу, рівня кваліфікації тощо; більш гнучка, ніж формальна, швидше реагує на потреби рику; застосовує інноваційні методи навчання [9].

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** В Україні взагалі та Харківському регіоні зокрема освіта дорослих здійснюється на формальному та неформальному рівнях. Формальна освіта дорослих представлена рядом державних та приватних навчальних закладів, неформальна освіта переважно носить приватний характер. Мета та завдання формальної і неформальної освіти є досить схожими і полягають у поглибленні, удосконаленні, оволодінні новими знаннями, вміннями та навичками для підвищення професіоналізму, для реалізації дорослої людини у сучасному соціумі. Напрями підготовки фахівців у залежності від змісту освіти відрізняються: формальна освіта здійснює підготовку фахівців у різних сферах виробництва, управління, освіти; неформальна освіта спрямована, здебільшого на задоволення особистих інтересів дорослого населення, на популяризацію новітніх технологій та сфер трудової діяльності людини.

Серед перспектив подальших досліджень варто виділити проведення порівняльно-педагогічного аналізу діяльності українських та європейських освітніх закладів для дорослого населення, визначення можливостей їхнього співробітництва та обміну цінним педагогічним досвідом.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Boiarska-Khomenko A. V. Non-formal and informal adult education in Ukraine // Science and society : the II Intern. conf., Hamilton, 17 Nov. 2017 yr. – Hamilton : AGC & Publ., 2017. – P. 27–30.

2. The Hamburg declaration. The agenda for the future. – Hamburg, 1997. – 30 p.
3. The Lifelong Learning Programme: education and training opportunities for all (2011). Електронний ресурс: URL: [https://web.archive.org/web/20130302074306/http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/doc78\\_en.htm](https://web.archive.org/web/20130302074306/http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/doc78_en.htm)
4. The Sustainable Development Goals Report. – United Nations New York, 2017. – 37 p.
5. Закон України «Про освіту» (2017). Електронний ресурс: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page> (in Ukr.)
6. Конституція України (1996). Електронний ресурс: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
7. Лук'янова Л. Світовий досвід та європейські тенденції законодавчого врегулювання освіти дорослих // Концептуальні засади професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів. – К.: НТУ, 2015. – С. 350-359
8. Лук'янова Л. Концепція освіти дорослих в Україні. – Nizhyn: Osvita, 2011. – 38 с.
9. Плинокос Д. Д., Коваленко М. О. Неформальна освіта: теоретичні аспекти і наукові підходи // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – Кіровоград, 2016. – Вип. 29. – С. 53-60
10. Проект положення про післядипломну освіту у сфері вищої освіти України (2015). Електронний ресурс: URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1421144886/1428566485/>
11. Статут комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти». – Харків, 2010. – 10 с.
12. Терьохіна Н. Неформальна освіта як важлива складова системи освіти дорослих // Порівняльно-педагогічні студії. – № 6(20), 2014. – С. 109-114